

Friskolelærer P. Smidts erindringer

Begyndelsen af P. Smidts Erindringer findes i Sønderjydsk Maanedsskrift Nr. 3 og 4 for 1950. Han var f. 24. Septbr. 1842 i Uge i Sønderjylland og fik sin Læreruddannelse paa Tønder Seminarium 1864. Fra 1874-1909 ledede han Friskolen i Silstrup og udførte ved Siden af et stort Arbejde hos Befolkningen; han var saaledes mangeaarig Kirkeværge, Sogneraadsformand og ved et Par Lejligheder Folketingskandidat.

DEN 25. JANUAR 1865 blev jeg konstitueret til at forestå embedet som lærer og kirkesanger i Tilsted, anneks til Thisted, med forpligtelse til at blive der 2 år; jeg skulde have embedets indtægter mod at betale den gamle, "ikke entledigede" lærer Nielsen 100 rigsdaler årlig. Så snart som mulig satte jeg da kursen nord på; det blev en besværlig, halvt æventyrlig rejse. Den begyndte i Kristiansfelt med lukket dagvogn til Kolding, hvor der overnattedes. Næste dag nåedes Horsens, og tredie dags aften Århus. Her begyndte jernbanen over Langå til Holstebro. Man skaffede mig en billet, og for første gang i mit liv kom jeg ind i en "kupe" og rullede afsted med toget. Det var så meget rart, aldrig før var jeg kommen så rask afsted; men jeg var både sulten og tørstig og dygtig forfrossen, og ukendt, som jeg var, med forholdene turde jeg ikke stå af undervejs og få noget at leve af. Nå, jeg holdt da pinen ud til Skive, hvorfra jeg straks kunne rejse videre med diligencen over Mors til Tisted; men jeg kunne ikke være med længere den aften, jeg foretrak at krybe ind i gæstgivergårdens lukkede vogn og tage med den for at overnatte og den følgende aften fortsætte rejsen med diligencen. Den gule kasse rumlede så afsted med postføreren og mig; men efter at have kørt en times tid, erklærede kusken ikke at kunne køre længere, fordi det var kommen til at sne. Så gjorde vi holdt ved en kro, og da postføreren ikke turde gå i seng dér, turde jeg heller ikke, og vi tilbragte en lang nat ved at spadsere omkring i storstuen. Ved dagens frembrud var vejret godt, og nu gik rejsen videre gennem Salling. Over Sallingsund måtte vi gå på sjapis til Nykøbing på Mors. Vildsund var ganske vist også belagt med is, men den var "landløs", så færgekarlene måtte bære os ud paa isen og ligeledes bære os i land på Tylandssiden. Og endelig nåede vi ud på aftenen til Tisted, femte dag efter rejsens begyndelse.

Det havde unægtelig været en noget hård tur midt i den strænge vinter; men jeg var ung - 22 år - og rask, og da jeg havde overnattet hos min gode ven, Chr. P. Jakobsen, som var lærer ved Tisted realskole¹) og havde

indbudt mig til at ende rejsen i hans hyggelige hjem, var det hele Overstået, og jeg kunde med godt mod tage fat på gerningen i min ny arbejdsmark.

Jeg var kommen til Tisted d. 18. febr., og d. 22. begyndte jeg at holde skole; fastelavns søndag d. 26. ledede jeg første gang kirkesangen, og sognepræsten, H. Chr. Sonne²), oplæste mit kaldsbrev. Han havde før været præst i Møgeltønder og var en livlig og meget dygtig og praktisk mand. Han var Bornholmer og påstod, at hans stamfader hed Ole Sol, og at navnet Sol var bleven fortysket til Sonne.

Af befolkningen i Tilsted blev jeg modtaget med velvilje, og i skolen kom jeg godt til rette med børnene. Det thylandske mål havde, syntes jeg, megen lighed med det sønderjydske, medens der dog forekom en del ord og vendinger, som jeg ikke kendte. Derom blev jeg belært på en ret pudsigt måde, da jeg kort efter ankomsten til Ty var gået hen at fremstille mig for provst Hunderup i Agerholm. På provstens spørgsmål, om jeg kunde forstå det thylandske mål, svarede jeg uden videre ja. Så lo provsten og sagde: "Nu vil jeg prøve, om det passer. Da jeg var kommen her som præst i Ø. og V. Vandet, fik jeg besøg af en mand, som fortalte mig en længere historie, hvori der flere gange forekom nogle ord, som jeg ikke forstod; de lød sådan: Æ bår lå o rol i æ og! Kan De nu sige mig, hvad det betyder?" Uagtet provsten på min anmodning gentog de mærkelige ord, måtte jeg alligevel give tabt og tilstå, at den nød kunde jeg ikke knække. I sønderjydsk mundart vilde det hedde: "Æ barn lå o græd i æ vugg". Efter at jeg nu har levet den største del af mit liv bandt Tyboerne og bl.a. hørt deres mål i min kones og mine børns mund, vil en eksamen som den ovenfor skildrede ikke volde mig vanskeligheder. -

Det voldte ingen vanskeligheder at komme i godt forhold til sognefolkene; der blev lidt mere livligt i skolen, end der plejede at være, og børnene syntes godt om at være der. I forbindelse med en almindelig indsamling til "de fordrevne Slesvigere" gik jeg sognet rundt og samlede et ret pænt beløb. "Dansk forening" i Tisted, som nylig var bleven stiftet, nærmest ved Sonnes arbejde, meldte jeg mig straks ind i og fik derved lejlighed til at deltage i dens møder. Den fik for resten snart mange medlemmer fra landet. Her kan det også bemærkes, at Sonne året efter, 1866, stiftede Danmarks første brugsforening, Tisted "arbejderforening".

Det er ungdommens drift at udrette noget, og heldigvis følte jeg mig dreven til at tage fat både her og der. Jeg fik en aftenskole i gang og en læseforening oprettet, og det varede ikke længe, før "lærerforeningen for det nordlige Ty" valgte mig til formand. Jeg befandt mig, kort sagt, som en fisk i vandet, og folk fandt, at jeg var en skikkelig fyr, så da de to år lakkede mod enden, søgte sognerådet og fik af skoledirektionen tilladelse til, at min konstitution forlængedes på ubestemt tid. Den til embedet hørende jordlod havde jeg forlængst overladt til min nabo Enevold

¹ Lærer i Thisted 1864-1874. Senere Grosserer, Foregangsmand på Frøavlens Område.

² Sognepræst 1864-1875.

Kristensen i "Anneksgården", hvor jeg så gik hen og spiste.

Inden jeg kom til Ty, havde jeg hørt, at Tyboerne gør mange gilder, "bojler", og jeg blev straks klog på, at hver passende lejlighed til at lave gilde bliver ret omhyggelig benyttet. Det var en ære af tvivlsom værd for mig at deltage i mange af disse bojler, hvor der altid spillede kort, en dårlig "tidsfordriv", som altid gør fortræd, og som jeg en tid var forfalden til, men heldigvis dog igen rev mig løs fra. –

Min sønderjydske ven, Chr. P. Jakobsen, besøgte jeg jævnlig; det var vist i 1866, hans svigermoder fra Tønder var kommen til Tisted på besøg, og da jeg agtede at rejse hjem til mine forældre i høstferien, aftalte vi at følges ad for selskabs skyld. Altså: først med damper til Skive, derfra med tog til Århus og så med en klunget fragtdamper "Vigilant" til Kolding. Som eneste passagerer fik vi plads i en stor kahyt i skibets forstavn uden andet bohavend end en fast bænk langs siderne. Da der var gået en føje tid, syntes vi, det kunde være rart at få en kop kaffe, og jeg gik for at finde en opvarter; men jeg kom ikke længere end i døren, for hele dækket var tæt pakket med svin, der afskar al færdsel. Der var rigtig nok fastgjort en lang planke hen over de gryntende passagerer; men den turde jeg ikke vove mig ud på, og så måtte vi finde os i at tilbringe natten uden at få vådt eller tørt. Ved dagens frembrud kom vi til Kolding og slap ud af fangeburet, og nu var der endelig lejlighed til at få en vederkvægelser derefter at rejse videre med jernbanen.

Om jeg husker ret, var det på denne ferierejse, jeg besøgte L. B. Povlsen i Bovlund, der havde indrettet en sal til søndagsmøder i sit stuehus. Både Svejstrup og Appel var tilstede; det var, før Appel og Povlsen blev præsteviede. Jeg fik ved samme lejlighed hilst på Laust Arnum, en god dansk mand, som var beslægtet med den hjemmetske kromandsfamilie i Uge.

Men jeg må tilbage til mit tylandske hjem i Tilsted. Her skete en forandring, der træffende er udtrykt i et vers af A. A. Ovesen, lærer, siden gårdejer i Solbjerg på Mors (død som landstingsmand 1893). Som modstykke til det grimme vers i kæmpevisen:

"Først så rømte de Morsingboer
og så de forrædere fra Ty –"

digtede Ovesen et vers, der lød således:

"Først så vågned de Morsingboer
og sang, så det ragede i sky;
det klang så yndeligt over fjord,
så vågned de også i Ty."

Der havde længe været en vækkelse på Mors med gudelige forsamlinger, og den gik i slutningen af halvtredserne over i grundtvigsk retning, ikke mindst efter at Povlsen Dal i begyndelsen af tredserne oprettede højskolen i Galtrup; og vækkelsen forplantede sig til Ty, navnlig til Tilsted og Torsted sogne. Både Ovesen, Niels P. Jespersen (der efter at have været højskolelærer, friskolelærer o. m. nu har en købmandshandel i Holstebro) og navnlig Povlsen Dal kom her over og holdt møder i forskellige hjem. Ved en sådan lejlighed mødtes jeg første gang med P. D. Da jeg hilste på ham, og han hørte, at jeg var lærer i almueskolen, spurgte han: "Er De

gift?" – "Nej!" – "Er De forlovet?" – "Nej, heller ikke!" – "Ja, så vil jeg give Dem det råd ikke at gifte Dem, før De er kommen ud af statskolen!" Jeg blev noget forbløffet over den tiltale, og den var også ret mærkelig, da det ellers ikke var Povlsens sædvane at være nærgående.

En tid efter besøgte jeg tilligemed nogle venner P. D. på hans højskole, og da forekom han mig igen at være nærgående. Han fik at vides at jeg var Sønderjyde, og ytrede da spørgende: "Så er De vel dansk?" Hjlig forundret svarede jeg: "Ja, naturligvis, ellers var jeg nok ikke kommen her op!", hvortil P. D. bemærkede: "Det er nok ikke saa sikkert endda!" Hvad han kunde mene med det, forstod jeg slet ikke den gang; senere måtte jeg give ham ret.

Det røre, der opstod her i Tilsted og Torsted, stod jeg i begyndelsen ret uforstående over for, medens en del af de livligste folk i Tilsted og Silstrup sluttede sig til Bevægelsen; men ret længe varede det dog ikke, før også jeg blev greben, og da først fik jeg syn for livets herlighed og følte mig gennemstrømmet af lykken ved at være dansk og have til fædreland den "solbeskinnede plet" på jord, hvor et folkeligt og kirkeligt liv vidnede om, at Guds faderøje våger over sine børn.

Når jeg nu skal sige noget om, hvorledes dette åndelige omsving kendtes i mit ydre liv, vender jeg mig først til "dansk forening" i Tilsted. I den indmeldte sig efterhånden mange landboere, nærmest "Grundtvigianere", hvorved foreninger, der fra først af havde et noget fornemt præg og havde stærkt nationalliberal tilsnit, lidt efter lidt skiftede karakter, hvilket fik til følge, at Sonne og hans meningsfæller trådte ud af foreningen og lod "Grundtvigianerne" beholde valpladsen. De mest fremtrædende blev nu nærmest de to fuldmægtige Lindholm (gift med Kolds søster Kristiane) og Lomborg (g. m. "Skovkirsten"). Ved foreningens møder var jeg ikke sjældent ordfører. Povlsen Dal holdt også foredrag, og en gang talte både Svejstrup og Peter Larsen (Skræppenborg), efter at Svejstrup havde prædiket i Tilsted kirke.

Vi var utrættelige i at synge; foreningen udgav en sangbog, der blev brugt rundt om i landet ved møder og på højskoler, f. e. Testrup og Vallekilde. Efterhånden udkom der flere sangbøger, så "Tisted sangbog" måtte vige pladsen efter en kort glanstid.

Så var der "lærerforeningen"; der holdt vi lærere mindre møder; men ret snart begyndte "lægfolk" at komme med, og så blev det til "folkeskolemøder", der holdtes hist og her i egnen, bl. a. i Ø. Vandet og ved Oddershedegård; de var ret godt besøgte, og ordførerne var foruden mig min gode ven lærer Bertelsen i Ø. Vandet, pastor Prytz i Hillerslev de to fuldmægtige fra Tisted o. fl., og så sang vi, som om det aldrig skulde få ende. Et udslag af disse møder var udgivelsen af "Salmer og sange", der indeholdt bibelhistoriske samt morgen- og aftensange, og som blev samlet af mig, indbundet af Bertelsen og udsendt af lærer M. S. Andersen i Tisted. Den naaede at blive trykt i tre oplag på adskillige tusinde eksemplarer og var i flere år en yndet sangbog i mange skoler, især friskoler, omkring i landet. Penge til at afholde udgiften ved bogens trykning, der begyndtes 1872, skaffede en kreds af venner ved aktier, der efterhånden udbetaltes, og den solgtes så billigt, at den

slet ikke gav fortjeneste, uagtet flere aktionærer gav afkald på at få deres penge igen.

Allerede i midten af tredserne havde Chr. P. Jakobsen virket stærkt for fremme af skyttesagen, og det var nærmest ham, der gennem samtaler gjorde sit til, at også jeg blev opildnet til at arbejde for denne sag. I 1868 lykkedes det at få oprettet en skytteforening i Tilsted, og det fornøjer mig endnu at tænke på, hvorledes jeg gik rundt og bearbejdede folk så eftertrykkeligt, at næsten ingen slap fri for at tegne sig som medlem og betale bidrag. Næste år udvidedes foreningen til også at omfatte Torsted; men kredsen var stærk og levedygtig, og øvelserne overværedes tidt af stærkt interesserede mænd og kvinder, hvilke sidste skænkede en fane med indskriften: "Under dette kors skal du sejre". Øvelserne, både skydning og eksercits, holdtes på Limfjordstranden (Østergaard mark), sædvanlig om søndagen. Vi samledes gerne i Jens Støvrings gård og marsjerede med fanen i spidsen og under sang ned til stranden, og efter at øvelserne var forbi, gik vi i sluttet trop til en af Silstrupgårdene, hvor vi så holdt møde med tale og sang; ældre folk tog ivrig del, og alle tanker samledes om: "Sønderjylland vundet, det er Danmarks mål!"

Da jeg kom til Ty, kendte jeg ikke engang friskolen af navn, men fra først af søgte jeg så vidt mulig at fjerne udenadslæsningen, og efterhånden fik jeg dog så megen forståelse af friskoletanken, at jeg kunde finde det i sin orden, at der (1868) oprettedes en lille friskole i Jens Støvrings gård i Silstrup. Det var mine bedste venner, som sendte deres børn i den ny friskole, og til forundring for mange vedblev jeg fortrinsvis at omgås den samme kreds. Hverken pastor Sonne eller en Del af beboerne syntes om, at jeg kastede vrag på udenadskæsninger; der klagedes over, at børnene "lærte for lidt", og der fremkom en skriftlig klage i den retning til skoledirektionen. Uagtet samme klage var uden underskrift, tillagde direktionen den dog så megen betydning, at der skulde holdes provstevitats for at få sagen undersøgt. Så kom provst Hunderup, og efter at have hørt min og børnenes samtale om "religion" m. m. og dannet sig en mening om sagen - skrev han i protokollen, at børnene ved overhøringen havde svaret "tænksomt" og rigtigt. Fæstningen faldt således ikke for den første storm, og hvis børnene skulde have fældet dommen, vilde den sikkert være bleven til min fordel. Så vidt jeg nu mindes, kom ikke ret meget af utilfredsheden mig for øre ud over dette, at mit venlige forhold til "Grundtvigianerne" var ilde set, men det tog jeg mig ikke nær. Jeg holdt skole, som jeg fandt det rigtigt, og en gang imellem fik vi besøg i skolen af "bitte Volle", der så fortalte et æventyr og gerne vilde høre på børnenes sang. Hans egentlige navn var Ole Kristensen, var fra Mors, noget værkbrudt og næsten blind, men vandrede desuagtet landet rundt og var kendt i alle grundtvigske kredse.

Ved siden af aftenskolen havde jeg fået aftenmøder i gang, hvor der også kom venner fra Tisted. Foruden at jeg gerne havde noget at fortælle, brugte vi tiden til samtale og sang, og "lille Ole" var med ved et af møderne og holdt da et foredrag over ordsproget: "Det er godt at møde ven på vej".

Ved en skyttefest på Fårtoft bakker 1869 holdt jeg første gang offentligt foredrag (om skyttesagen). Nogle ytringer, som jeg fremkom med, blev opfattede som en

fornærmelse mod den danske hær, og et par mænd truede mig bagefter med udsigt til at få en dragt prygl, en trussel, der dog heldigvis ikke blev til noget.

Der holdtes ligeledes 1871 en skyttefest på Bulbjerg, hvori en del morslandske skytter deltog; men den mest storartede "skytte- og folkefest" blev afholdt den 23. juni 1872 på Morslands højeste punkt, Salgjerhøj, hvor der samledes folk i tusindvis fra Mors og Ty; her fra Tisted og omegn sejlede vi over bredningen i dampskib. Povlsen Dal sagde i en tale ved denne lejlighed, at man i gamle dage havde "heksemøller"; det det var nyttige indretninger, som man kunde putte gamle, skrøbelige mennesker i og få dem foryngede ud igen. "Sådanne heksemøller er statsskolerne", sagde P. D. Som lærer i statsskolen fandt jeg anledning til at protestere mod at blive regnet til den slags næringsdrivende; men det hjalp ikke; P. D. holdt på, at jeg hørte til lavet.

Sidst i tredserne begyndte præsten P. Rønne (fra Torup i Han herred) at holde gudstjeneste i Torsted kirke for en kreds af kirkelige folk fra Tilsted og Torsted sogne samt Tisted o. fl. st. Ved disse gudstjenester var jeg kirkesanger, og efter oprettelsen af valgmenigheden på Mors med dens aflægger i Ty overtog Bertelsen denne bestilling i Torsted, medens jeg havde den i Tilsted, idet valgmenighedens præst, R. Sund, skiftevis kom til Tilsted og Torsted. Bygningen af Ansgarskirken på Mors havde vi herovre fra støttet med bidrag; den blev indviet lige før jul 1871, og et år efter indviedes dens dejlige altertavle "Ansgar døber et barn", malet af Dalsgård og skænket af Peter Larsen (Dons). Kirken er bygget af murer J. Lavsen i Tisted (g. m. en af Kolds søstre).

Han lever endnu som gammel mand og har fortalt mig, hvordan det gik til, at han, som Morsingerne udtrykte det, "narrede" dem ved at bygge kirken større end efter aftalen. Efter at de var bleven enige med Lavsen om kirkens vidde m. m., kom de i tanker om, at den blev "for stor"; de opsøgte ham da og fik ham til at gå ind på at opføre den noget snævrere end efter første bestemmelse. "De tænkte på udvendigt mål", sagde Lavsen og lo, "men jeg tænkte på indvendigt mål og anvendte det ved arbejdets begyndelse, og det opdagede de så sent, at det ikke godt kunde ændres". Glædeligvis har det vist sig, at Ansgarskirken aldeles ikke blev for stor til den menighedskreds, der til stadighed samles i den. Det er ret mærkeligt, at den store, smukke kirke er opført af en almindelig murer, som ikke havde nogen tegning at gaa efter, men fulgte bare en plan, han havde dannet efter sit eget hoved og hjerte.

Nu kommer jeg til de politiske forhold. Ty i almindelighed og Tisted amts anden valgkreds især (med Tisted som valgsted) hørte politisk til de egne, som C. Berg kaldte "døde pletter". Venstre søgte efter evne at albue sig frem; men det gik småt, og uden for de grundtvigske kredse sporedes såre lidt venstresind. Vi havde prøvet at stille venstrekandidater op ved folketingsvalg, og da det ikke hjalp, vovede vi et nyt stormløb mod højres fæstning ved at opfordre C. Berg til at komme os til hjælp. Han fulgte kaldet og holdt politisk møde paa Tisted rådhus d. 22. juli 1871. Selvfølgelig klarede han venstres sag med dygtighed over for modstanderne; om den virkning, det gjorde, kan der vanskeligt siges noget, kun er det sikkert, at min anseelse - om jeg havde nogen - ikke blev øget ved, at jeg havde

iværksat indbydelsen til Berg og ved mødet optrådte som indleder og ordstyrer.

Imidlertid nærmede tiden sig, da den gamle degn, Knud Gråh Nielsen, skulde afskediges, og så skulde det afgøres, hvem der fremtidig skulde have embedet. Der var rigtignok en god ven, som mente, at det måtte blive mig, da jeg havde "tjent syv år for Rakel"; men derom kunde der nok være delte meninger. Sognerådet var ikke venligt stemt, og selv om jeg blev indstillet, var sagen ikke afgjort. Sonne, der var bleven provst, sagde til mig: "Deres sag står ikke godt; forleden talte vi om Deres udsigter i skolerådet, og jeg anbefalede Dem så godt, som jeg kunde, og sagde, at De var en dygtig lærer og et skikkeligt menneske; men dertil svarede et af medlemmerne: "Ja, det kan gerne være, at han er en dygtig lærer, men skikkelig er han min s . . . ikke !" Nej, det så unægtelig ud til, at min tid som lærer i Tilsted snart var forbi, og jeg vilde dog gerne blive der; jeg var glad ved mit arbejde både i og uden for skolen, og jeg følte mig i det hele taget som hjemme.

Dertil kom endnu en anden meget væsentlig omstændighed: jeg var bleven forlovet med Enevold Kristensens datter Karen Marie, og det knyttede mig endnu nærmere til Tilsted. Hun var født i Tilsted den 15. april 1852, altså meget yngre end jeg; jeg havde da også været hendes lærer en kort tid; sommeren 1869 var hun elev på Kolds højskole i Dalum, ganske vist meget ung, men dog ikke for tidlig, - Kold døde nemlig den følgende vinter. I høstferierne plejede han at samle en kreds af lærere, som ønskede at høre hans mærkelige tale. Så snart jeg fik høstferie 1869, rejste jeg til Dalum; Kold gik ude på marken, iført grå vadmel's tøj med Selerne over vesten og et tørklæde bundet op om ørerne. Den usædvanlige fremtræden var dog ikke stødende; når Kold talte, glemte man alt andet end at høre. Desværre kom jeg lovlige sent; høsten i Ty og følgelig min ferie kom ikke, før den næsten var endt andet steds. Deltagerne i samlingen hos Kold var i færd med at bryde op ved min ankomst, og to dage efter var alle borte, så jeg fik ikke lejlighed til at høre Kold tale mere end to gange. Det var jo imidlertid en oplevelse at se Kold og høre ham og tale med ham, og for øvrigt gjorde jeg ved samme lejlighed bekendtskab med Morten Eskesen, som havde en friskole i Odense.

Kort efter vor forlovelse døde Karens fader d. 11. decbr. 1869; hans enke stod ene med gården og fem børn, og denne omstændighed gjorde sit til, at jeg ønskede at blive i Tilsted. Udsigterne var jo, som sagt, ikke gode, - og så kom afgørelsen i efteråret 1872. Dommen fældedes, sognerådet forbigik mig ved indstillingen.

Det var ingen overraskelse, men dog altid en skuffelse. Jeg skulde nu forlade Tilsted, hvor jeg havde levet over syv indholdsrige år, fundet mig selv som hjemme i det himmelske og det jordiske fædreland, vundet en talrig vennekreds, stående i en livlig virksomhed blandt ungdommen og i skolen, også havde jeg til slut fundet og vundet en hjertenskær. Alt dette gjorde, at jeg såre gerne vilde have beholdt embedet i Tilsted, og så kom jo dertil, at jeg nu stod "ledig på torvet". Bag efter har jeg måttet prise min Lykke, at jeg således ret lemfældigt blev "hældt ud" af statsskolen og derved hjulpet ind i den fri skole, som var mit egentlige ideal.

En mand, som sad i sognerådet i 1872, har mange år efter fortalt mig, at da han kom hjem fra det afgørende sognerådsmøde og fortalte sin kone, at de havde ikke indstillet mig til at blive i embedet, blev hun betænkelig og sagde: "Ja, det var måske alligevel fejl!", hvortil manden bemærkede: "Ja, men Herregud, bitte Dorte, det skulde du have sagt før!" og så trøstede han sig selv og mig med den bemærkning: "Du fik dog et brød, men ingen tilmad!"

Jens Østerg. Lavritsen, der endnu lever som en meget gammel mand, havde været sognerådsformand til en tid, før lærerindstillingen skulde finde sted, men nægtet at lade sig genvælge og var således ikke med ved afgørelsen. Det traf sig så kort efter udbrudet af den store krig i 1914, at vi kørte sammen i toget og talte sammen; så følte han trang til at komme frem med en forklarende tilståelse og ytrede da: "Der er en ting, som jeg længe har tænkt på at sige dig; det er hidtil ikke bleven til mere, men nu vil jeg sige det: Det er min skyld, at du ikke blev degn i Tilsted!" - "Hvordan det?" spurgte jeg, "du var jo ikke i sognerådet den gang!" - "Nej, jeg kunde være blevet genvalgt, men vilde ikke. Jeg kunde godt lide dig; men der var jo dette med Grundtvigianeriet, du ved" (her puffede han til mig med albuen) "og jeg var for fejt til at vedkende mig min mening". -

Jeg prøvede nu at søge embede flere steder, uden at det dog førte til noget. Bl.a. prøvede jeg at blive lærer i Tøving på Mors, og fremstillede mig i den anledning for sognerådsformanden, pastor Brask i Galtrup. Da han forklarede mig vanskelighederne ved den ønskede lærerstilling på grund af valgmenighedsbevægelsen og ytrede: "Vi er endog kommet så vidt, at vi har bygget en valgmenighedskirke!" var jeg uforsigtig nok til at bemærke: "Ja, det har vi hjulpen ved!" Det skulde jeg ikke have sagt; da sognerådet siden foretog indstillingen, sagde Brask om mig: "Han talte, som om han allerede var degn i Tøving!" Og dermed var den sag afgjort. Jeg prøvede flere steder, men fandt alle døre lukkede - heldigvis.

Samme efterår, som jeg havde fået afskedspas fra Tilsted, deltog jeg med en skare venner fra Tilsted og Torsted sogne samt Mors i et tog til Røddingegnen i Sønderjylland. Vi var til møde i Rødding højskole hos Cornelius Appel og overværede en gudstjeneste i Københoved hos H. D. Kloppenborg, som havde indrettet en kirkesal i sit rummelige stuehus, og hvor Appel prædikede. Jens Støvring og jeg boede hos Hans Jokum Physant i Langetved, og de folk, vi i det par dage omgikkes, hørte til den kreds, der siden dannede Rødding frimenighed med Appel som præst.

Derfra drog vi til Askov højskole, hvor der var åbningsmøde, og hvor L. Schrøder talte om "at klæde fjeldet". Så var vi med til Peter Larsens store høstmøde i Dons. Der var en talrig forsamling, og alle bevættedes som Peter Larsens gæster. Der holdtes mange taler, den bedste dog af Svejstrup, som fortalte, at en gang, da Frederik den syvende var i Jelling, talte seminarieforstander Svendsen til ham fra Tyras gravhøj, og talen gik kongen til hjerte, så at tårerne randt ned ad hans kinder; men da han siden inde i Vejle omtalte besøget i Jelling i hofsindernes kreds, sagde han: "Den Satans præst, han fik mig ordentlig til at græde!" Der var i Frederik den syvende noget af en konge og noget af en

sjover, sagde Svejstrup; tal til kongen i et menneske, så kommer kongen frem, men tal til sjoveren, så kommer han!

I Kolding skilte jeg mig fra rejseselskabet og drog syd på for at besøge mine forældre; men satte derefter kursen tilbage til Tilsted. Jeg var fremdeles uden virksomhed; da skrev min sønderjydske ven, H. J. Physant, til mig, at der søgtes en lærer til at forestå en privat drengeskole i Ballum, efter hans mening der, hvor Kold i sin tid havde arbejdet; dette var dog en fejltagelse, der beroede på en forveksling med Forballum. Jeg skrev straks til privatskolens formand, Knud Hansen, sendte mine anbefalinger og gjorde rede for mit standpunkt og min virksomhed, og skønt skoleinteressenterne ikke syntes videre om, hvad K. Hansen kaldte min ”stærke grundtvigianisme”, blev de alligevel let enige om at fæste mig til deres privatskoles lærer. I sidste halvdel af januar 1873 drog jeg da til Ballum. Der var 7 mænd, som havde oprettet skolen: 5 gårdmænd, 1 købmand og 1 toldkontrollør (og postmester), gode danske folk undtagen embedsmanden, som dog var meget imødekommende og

let at omgås. De 11 drenge, i en alder af 9-15 år, var velbegavede og flinke, og når jeg bare sørgede for ”grundig undervisning” i tysk (det forlangte autoriteterne), kunde jeg selv råde for resten.

Skolestuen og plads til mig havdes til leje i et nyt hus, hvor der også boede en prøjsisk gendarm (fra Glogau i Slesien), som skulde sørge for at give mig ”fuldstændig fri station”. De nævnte 5 mænd er ”store bønder”; K. Hansen har 14 tdr. htkn. Han var en oplyst mand, der t. eks. skrev fejlfrit dansk; men ud over det danske sindelag sporedes intet åndeligt liv. På en måde var forholdene ret behagelige; men opbyggeligt samliv måtte jeg søge i nabosognet Meolden, hvor ”dansk samfund” lod holde møder, som regel en gang månedlig. De holdtes hos en gårdmand, som ved at borttage en fjælsskillevæg fremstillede en rummelig sal.

Her slutter den gamle Mands Erindringer. Som allerede nævnt kom han tilbage til Silstrup 1874. En meget stor Glæde oplevede han i sine sidste År, nemlig at deltage i Afstemningen 1920 i sin Hjemegn i Sønderjylland. Han døde 19. Maj 1922, 80 Aar gammel.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1953, side 93-110)